

Seletuskiri Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisest reservist raha eraldamiseks

1. Sissejuhatus

Valitsuskabineti 2023. aasta 14. ja 15. septembri istungil otsustati lisada RES 2024-2027 rahastamiskavasse Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisse reservi laiapindse riigikaitse, sh elanikkonnakaitse investeeringuvajaduste katmiseks vahendeid kokku 80 miljonit eurot. Vabariigi Valitsuse 15.01.2026 istungil kiideti heaks sihtotstarbelise reservi vahendite kasutamise tegevuste loetelu. Vastavalt nimetatud loetelule võib Kliimaministeeriumi valitsemisala aastatel 2026-2027 kasutada 745 000 eurot laiapindse riigikaitse, sh elanikkonnakaitse arendamiseks. 2025. aastal eraldati 72 000 eurot (rahandusministeeriumi 21.04.2025 käskkiri nr 27).

Kliimaministeerium taotleb Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisest reservist (laiapindne riigikaitse, sh elanikkonnakaitse arendamine) 2026. aastal 280 000 euro eraldamist Kliimaministeeriumi valitsemisalas olevale Keskkonnaametile investeeringuteks kiirgusseires kasutatavate elukaare lõppu jõudnud mõõtevahendite väljavahetamiseks. Vahendid suunatakse sisejulgeoleku ja avaliku korra valdkonda kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamise programmi. Vastavalt kiirgusseaduse § 111 on kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi tagamise kohustus Keskkonnaametil. Nimetatud süsteemi kuuluvad Keskkonnaameti automaatsed õhu kiirgusseirejaamad, õhufilterjaamad ja laboratoorium (statsionaarne ja mobiilne) koos kõigi seal kasutuses olevate seadmetega, tarkvaradega ja IT-vahenditega.

Programmi tegevuse eesmärk on tagada kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi kuuluvate amortiseeruvate seadmete väljavahetamine, mida kasutatakse riigikaitse ülesannete täitmiseks. Soetatavad seadmed on vajalikud hädaolukorra lahendamise plaanis (kiirgusõnnetus naaberriigis ja riigisisene kiirgusõnnetus) Keskkonnaametile määratud ülesannete täitmiseks (radioaktiivsuse seire korraldamine, ohuhinnangute koostamine, radioaktiivselt saastunud alade väljaselgitamine, toiduainete ja joogivee piirangute kehtestamine, hädaolukorakiirituse isikuseire dooside hindamine jne) ning rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Tegevuse tulemusena tagatakse süsteemi jätkuv toimimine ja olemasoleva võimekuse säilitamine ning kiirgusohust võimalikult varajane teadasaamine ja ohuolukorra hindamiseks vajalikud sisendid.

Tegemist on olulise võimega koguda teavet radioaktiivsuse tasemete kohta eesmärgiga kaitsta inimest ja looduskeskkonda ioniseeriva kiirguse kahjuliku mõju eest. Võime tagamine on oluline seetõttu, et Eesti naabruses asub Venemaal Sosnovõi Bori tuumajaam ning otseses sõjalises ohus on Ukraina tuumajaamad. Võimekused on kasutatavad ka rahuajal ja väiksemates kriisides kiirgusseire teostamiseks ning rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks.

2. Taotluse ja seletuskirja ettevalmistaja

Taotluse ning seletuskirja koostas Kliimaministeeriumi keskkonnakorralduse ja kiirguse osakonna kiirguse ja tuumaohutuse valdkonna juht Marily Jaska (marily.jaska@kliimaministeerium.ee; +372 5663 7347), Keskkonnaameti kliima- ja kiirgusosakonna juhataja Monika Lepasson (monika.lepasson@keskkonnaamet.ee; +372 5664

2976) ning Kliimaministeeriumi finantsosakonna nõunik Liivi Fuchs (liivi.fuchs@kliimaministeerium.ee, +372 5388 5387).

3. Eelnõu sisu

Kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamiseks on Keskkonnaamet planeerinud perioodiks 2026. aastal järgmised tegevused:

3.1. Laboratoorse gammaspektromeetri elektrilise jahutussüsteemi väljavahetamine seoses ühe olemasoleva jahutussüsteemi amortiseerumise ja korduvate tehniliste riketega. Seadme soetamiseks kasutab Keskkonnaamet 35 000 euro ulatuses Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelise reservi vahendeid.

Elektriline jahutussüsteem on seade, mis hoiab gammakiirguse mõõtmiseks kasutatavad detektorid väga madalal temperatuuril, võimaldades nende stabiilset ja suure täpsusega töörežiimi. Selline jahutuslahendus vähendab hooldusvajadust ning parandab laboritöö ohutust, kuna veeldatud lämmastiku käsitsi täitmise vajadus väheneb märkimisväärselt.

Seadme kasutamine võimaldab teostada usaldusväärseid radionukliidide mõõtmisi nii igapäevases keskkonnaseires kui ka kiirgusõnnetuste korral. Tavaolukorras toetab see keskkonna- ja toiduproovide pidevat analüüsi elanike kiirgusohutuse hindamiseks. Hädaolukorras võimaldab seade kiiresti ja töökindlalt analüüsida suurt hulka proove, tuvastada radionukliide ning hinnata nende aktiivsust, mis on vajalik otsuste tegemiseks elanike kaitsemeetmete rakendamisel, sealhulgas toiduainete ja joogivee kasutamise piirangute kehtestamisel.

Laboratoorse gammaspektromeetri jahutussüsteem töötab kombineeritult elektri ja veeldatud lämmastiku abil ning paigaldatakse Keskkonnaameti kliima- ja kiirgusosakonna labori olemasolevale gammaspektromeetrilisele süsteemile.

3.2. Üle Eesti paikneva viieteistkümnest automaatseirejaamast koosneva kiirgusseirevõrgu väljavahetamine seoses olemasoleva mõõtesüsteemi amortiseerumisega. Tööde teostamiseks kasutab Keskkonnaamet kokku 710 000 euro ulatuses Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelise reservi vahendeid, millest 2026. aastal 245 000 eurot.

Olemasolevad ning uued soetatavad seadmed mõõdavad reaalajas õhu gammakiirguse taset, võimaldades koheselt tuvastada näiteks teistest riikidest Eesti kohale kandunud radioaktiivset saastet. Seadmed edastavad mõõteandmeid iga 10 minuti järel ning alarmtaseme ületamisel saadavad kohese SMS-teavituse Keskkonnaameti ööpäevaringsele kiirgushädaolukorra valvemeeskonnale. Valvemeeskond analüüsib saadud teavet ning teavitab vajaduse korral teisi asjakohaseid asutusi ja elanikkonda.

Kord tunnis edastatakse mõõteandmed ka EURDEP andmebaasi (EURDEP – *European Radiological Data Exchange Platform*), kus need on kättesaadavad teistele asutustele ja Euroopa avalikkusele. Lisaks rahvusvahelisele platvormile on Eesti väliõhu kiirgusseire andmed jälgitavad ka veebilehel www.ohuseire.ee.

Projekti elluviimine on kavandatud kolmes etapis:

- 1) 2026. aasta II–III kvartalis teostatakse seadmete paigalduskohtades paiknevate olemasolevate aluste renoveerimis- või rekonstrueerimistööd, maksumusega kuni 25 000 eurot.
- 2) 2026. aasta lõpuks hangitakse hinnanguliselt 8 uut automaatseirejaama, maksumusega kuni 220 000 eurot.
- 3) 2027. aasta alguses hangitakse täiendavalt 7 statsionaarset ja vahendite piisavusel kuni 3 mobiilset automaatseirejaama koos vajaliku lisavarustusega ning korraldatakse süsteemi paigaldus ja seadistamine, maksumusega kuni 465 000 eurot.

3.3. Juhul kui riigihangete läbiviimise käigus selgub, et seadmete soetusmaksumused on eeldatust väiksemad, kasutab Keskkonnaamet ülejäävaid rahalisi vahendeid kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi kuuluvate teiste elukaare lõppu jõudvate seadmete väljavahetamiseks.

Kõik alapunktides **3.1** ja **3.2** nimetatud seadmed soetatakse koos transpordi, paigalduse, seadistamise ning kasutajakoolitusega. Alapunktis **3.2** kirjeldatud seadmete paigaldamise eel korraldab Keskkonnaamet seadmete paigaldamiseks vajalike aluste ja ühenduste ettevalmistamise, sealhulgas olemasolevate aluste renoveerimise või rekonstrueerimise, milleks kasutatakse samuti taotletavaid rahalisi vahendeid.

Kõik taotluses kirjeldatud tegevused on kooskõlas laiapindse riigikaitse, sealhulgas elanikkonnakaitse arendamise eesmärkidega ning kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamise programmi tegevustega.